

JEŠTĚ K REEMIGRACI A REPATRIACI ČECHŮ A SLOVÁKŮ PO VELKÉ VÁLCE

JAROSLAV VACULÍK

This paper, which deals with the re-emigration and repatriation of Czechs and Slovaks, builds upon the studies in this journal in numbers 26/2012/1, 27(2013)2 and 28/2014/1. Re-emigration was to allow the return of expatriates who left the country for economic reasons in decades before of the war – such as soldiers, prisoners and interned. The largest number of returners was expected from Russia, where – in addition to legionnaires (about 60 thousand) – there were 40–50 thousand prisoners from former Austro-Hungarian Army and 50 thousand compatriots.

Key words: Re-emigration; repatriation; Czechs and Slovaks; after WWI.

Předkládaný příspěvek, který se zabývá reemigrací a repatriací Čechů a Slováků po první světové válce do ČSR, navazuje na studie publikované v tomto časopisu v číslech 26/2012/1, 27/2013/2 a 28/2014/1. Reemigrace měla umožnit návrat krajanů, kteří odešli z vlasti z ekonomických důvodů v desetiletích před vypuknutím první světové války. Repatriace umožňovala návrat osob, které se ocitly mimo domov v důsledku války – patřili sem vojáci, zajatci a internované osoby. Největší počet navrátilců se předpokládá z Ruska, kde kromě legionářů (cca 60 tisíc) bylo 50 tisíc zajatců z bývalé rakousko-uherské armády a více než 50 tisíc předválečných kolonistů.

Na repatriaci měl právo každý československý státní příslušník bez ohledu na jeho národnost a provedení repatriace bylo povinností státu.¹ Úkolem repatriace bylo uskutečňovat a umožňovat návrat československých příslušníků, ve vlasti využít jejich zkušeností, opatřit jim přístřeší, potraviny a zaměstnání, stejně jako hradit náklady dopravy.²

Memorandum vlády o vyřízení otázky válečných zajatců a internovaných příslušníků do ČSR z ledna 1919 uvádělo, že „naše intervence ve prospěch zajatců jsou neurovnávanými poměry v mnohých sousedních zemích velice ztíženy“.³ Ministr zahraničních věcí dr. Edvard Beneš, který v té době dlel v Paříži, měl být upozorněn na naléhavost intervence ve prospěch všech československých příslušníků nebo internovaných kdekoliv, zvláště pak v Rusku, neboť o osudu tamních zajatců nebylo vůbec známo. Zajatecká otázka byla považována za záležitost převážně vojenskou, a proto se na jejich řešení mělo podílet především ministerstvo národní obrany (MNO).

Při MNO byl zřízen odbor pro péči o zajatce, který informoval ministra Beneše o veřejných schůzích, na kterých se občané dožadovali urychlení návratu zajatců, kteří žili v těžkých poměrech v zajateckých táborech v Itálii, Srbsku a Rumunsku. Rakousko-uherských zajateckých misí v Moskvě a Petrohradě se 6. listopadu 1918 samovolně zmocnily komunistické rady rakousko-uherských dělníků a vojáků zřízené zajatci. V prosinci 1918 byl do moskevské rady přibrán i zástupce českých komunistů Beneš. Zajatci ze svého zdržování v Rusku obviňovali vlády

¹ Národní archiv Praha (dále jen NA), fond Presidium ministerské rady (dále jen PMR), k. 2824, Všeobecná pravidla pro orgány repatričních úřadů ČSR.

² Tamtéž, k. 2825, Zásady pro repatriaci čs. příslušníků prováděnou Ministerstvem sociální péče.

³ Tamtéž, k. 2824, memorandum o vyřízení otázky válečných zajatců ze 14. 1. 1919.

nových států doma. Situace v ruských zajateckých táborech byla zoufalá pro nedostatek potravin, žádné příležitosti k výdělku, špatné zdravotní poměry a nedostatečný oděv. V Turkestáně, který byl uzavřen z jedné strany orenburskými kozáky a z druhé Angličany na linii Ašchabad-Krasnovodsk byli zajatci odtrženi od spojení s Evropou od jara 1918 a trpěli nedostatkem potravin. Rakousko-uherští zajatci nacházející se na Sibiři nemohli z Ruska vzhledem k obsazení transsibiřské magistrály Čechoslováky, kteří také neměli styk s domovem.

Otázka návratu legionářů a zajatců ze Sibiře za pomoci Američanů a Japonců a z Turkestánu za pomoci Angličanů přes Krasnovodsk, Baku a Terst byla předmětem schůzí, na kterých se ozývaly hlasy, že „naši hoši v Rusku nemají co dělat“.⁴ MNO požadovalo, aby československá vláda požádala dánské vyslanectví v Petrohradě a Dánský červený kříž o péči o československé občany v Rusku. Pro informaci veřejnosti mělo velitelství československých vojsk na Sibiři poslat seznamy legionářů, padlých a zajatců. Stranou povinností nezůstávali ani předváleční kolonisté, kterým se dle Československého Červeného kříže (ČSČK) nedostávalo pomoci vlády.⁵

MNO požadovalo nárat všech příslušníků ČSR bez ohledu (podtrženo v originále) na národnost, ať vojáků, zajatců či kolonistů. Pokud šlo o zajatce, nejvíce jich bylo v Rusku (50 tisíc), v Itálii 5 tisíc, ve Francii 1 tisíc, v Británii 400 (zvláště na Maltě). K realizaci repatriace z Ruska byla vyslána mise do Cařihradu.⁶ Pro repatriaci zajatců byly zřízeny sběrné, průchodní, vyživovací a karanténní stanice.

Ministerstvo pro sjednocení zákonů navrhovalo pro repatriaci Čechů a Slováků z USA, Rakouska a Maďarska zřídit u Ministerstva sociální péče (MSP) stálou meziministerskou konferenci složenou z 5–7 členů, která by byla ve styku se Slovenskou ligou v Americe a Národním výborem vídeňských a dolnorakouských Čechů.⁷ Naproti tomu ministerstvo obchodu (MO) zastávalo názor, že meziministerská komise „nezdá se býti orgánem dosti pohyblivým pro praktické provádění akce“.⁸

Meziministerská porada konaná v květnu 1920 v ministerstvu veřejných prací projednávala repatriaci vídeňských Čechů na Slovensko a na jižní Moravu. Ministr veřejných prací Antonín Hampl nejprve vylíčil hospodářské důvody, které nutily vídeňské Čechy hledat příznivější prostředí. Rakouský český poslanec František Dvořák konstatoval, že se původně vídeňští Češi nechtěli stěhovat. Ale pokles hospodářského významu Vídně po rozpadu Rakousko-Uherska je vedlo k samovolnému stěhování, které je nezbytné změnit v plánovité. Dále hovořil o zřízení akciových společností pro výrobu stavebních hmot, truhlářství, oděvní, obuvnický a kovoprůmysl na Slovensku (Bratislava, Trenčín, Nitra, Prešov) a na Moravě (Moravská Ostrava, Olomouc, Břeclav). Ministr pro sjednocení zákonů a organizace správy dr. Milan Hodža navrhl zřízení Repatričního úřadu nebo alespoň meziministerské komise. Podle ministra Hampla „*repatriace musí postupovat pozvolně, nutno hledat pozemky, schází materiál a peníze nejsou na vše*“.⁹

Při provádění repatriace měly být rozeznávány dva obvody, a to Slovensko a české země. V Bratislavě byla zřízena kancelář pro osídlovací politiku, která převzala péči o repatrianty na Slovensko, o repatrianty a reemigranty do českých zemí se starala kancelář při ministerstvu sociální péče. Vídeňští Češi zřídili zvláštní kancelář ve Vídni, která byla v nejužším spojení

⁴ Tamtéž, MNO MZV 3. 2. 1919.

⁵ Tamtéž, ČSČK MZV 10. 6. 1919.

⁶ Tamtéž, MNO PMR 25. 7. 1919.

⁷ Tamtéž, k. 2825, Ministerstvo pro sjednocení zákonů PMR 5. 5. 1920.

⁸ Tamtéž, MO PMR 28. 2. 1920.

⁹ Tamtéž, k. 2825, relace o meziministerské poradě 6. 5. 1920.

s Prahou a Bratislavou. Shodně s ministerstvem obchodu také ministerstvo sociální péče odmítlo zřízení stálé meziministerské komise.¹⁰

Součástí reemigrace Čechů a Slováků byl také návrat amerických Rusínů, kteří se v roce 1920 vraceli z New Yorku na Podkarpatskou Rus. Vezli s sebou dar amerických Rusínů – vlajku Podkarpatské Rusi, Zvon Svobody a křesla, v nichž seděli prezident Masaryk a guvernér Žatkovič na kongresu Středoevropské unie v Pittsburgu.¹¹

Ministerstvo zemědělství navrhovalo, aby pro provedení repatriace byla u ministerstva zahraničních věcí (MZV) zřízena meziministerská komise skládající se ze zástupců ministerstev zemědělství, obchodu, zahraničních věcí, sociální péče, financí a Státního pozemkového úřadu (SPÚ) s odbočkami v Praze, Brně a Bratislavě.¹² Podle civilní správy Podkarpatské Rusi měl být zřízen v každém větším městě Slovenska a Podkarpatské Rusi Pomocný výbor sestavený ze zástupců místních úřadů a korporací. Ten by hájil zájmy vracejících se, informoval je a staral se o jejich ubytování.¹³

Podle ministerstva financí měla být celá agenda repatriace realizována podle zásad, na nichž se dohodne MSP s ostatními zúčastněnými ministerstvy. Reemigrace neměla být uměle vyvolávána. Transfer měl být omezen na repatrianty, kteří byli zadrženi v cizině mimořádnými válečnými poměry. Těm měly být v ČSR přikázány zvláštní tábory a ubikace.¹⁴

Vláda 15. července 1920 usnesla, že ministerstvo sociální péče bude provádět veškerou repatriaci státních zaměstnanců bývalého Rakousko-Uherska, kterou, s výjimkou Rakouska, provádělo ministerstvo veřejných prací.¹⁵

Repatriace Čechů a Slováků narážela mj. na nedostatek peněz. Pro úspěch repatriace a reemigrace byla nutná finanční pomoc státu, např. ke stavbě nouzových domků v Bratislavě.¹⁶ Na provádění repatriční agendy proto vláda poskytla úvěr 5 mil. Kč.¹⁷ Tak Družstvo zahraničních Čechoslováků požadovalo obnos 700 tisíc Kč na stavbu obytných domků v Bratislavě.¹⁸ Nevyjasněna byla otázka podpor repatriantům, kteří podle MSP mohli být podporováni pouze do šesti týdnů po návratu a poté měli nárok na podporu v nezaměstnanosti.¹⁹

Ministerstvo financí uvažovalo o dalších zdrojích na repatriční akci. Uvádělo, že v rozpočtu MNO na rok 1922 je v kapitole „Repatriace“ sloužící k repatriaci vojska 10 mil. Kč, přičemž tato již byla skončena, ministerstvo sociální péče mělo 5 mil. Kč v kapitole „Váleční poškození a repatrianti“, ministerstvo vnitra mělo v kapitole „Zálohy na vydržování cizích příslušníků z východní Haliče“ 10 mil. Kč. Tvrdilo ale, že ani jedna z uvedených položek nemohla by sloužit k zúčtování nákladů spojených s repatriací a navrhovalo zřídit novou položku při kapitole „Zálohy na repatriaci ruských uprchlíků a zajatců“ pro pozdější refundaci s Ruskem.²⁰

Vláda 4. března 1921 usnesla, aby MO poskytlo Svazu slovenských obchodníků a průmyslníků vrátivších se z Ruska se sídlem v Turčianském Svätém Martině státní zápůjčku 3 mil. Kč. Zápůjčka byla vyplacena ministerstvu s plnou mocí pro správu Slovenska, aby byla předána Svazu k navázání a umožnění obchodních styků s Ruskem. Částky bylo použito na upsání akcií

¹⁰ NA, f. Ministerstvo školství a národní osvěty (dále jen MŠANO), k. 58, MSP MŠANO 9. 6. 1920.

¹¹ Tamtéž, záznam PMR 17. 6. 1920.

¹² NA, f. PMR, k. 2825, MZ PMR 19. 6. 1920.

¹³ Tamtéž, Civilní správa Podkarpatské Rusi Kanceláři prezidenta republiky z 22. 6. 1920.

¹⁴ Tamtéž MF PMR 1. 7. 1920.

¹⁵ Tamtéž, k. 2824, protokol MSP 31. 7. 1920.

¹⁶ Tamtéž, Ministerstvo s plnou mocí pro správu Slovenska PMR 17. 8. 1920.

¹⁷ Tamtéž, MF PMR 18. 6. 1921.

¹⁸ Tamtéž, Ministerstvo s plnou mocí pro správu Slovenska PMR 19. 8. 1922.

¹⁹ Tamtéž, f. 496, MSP PMR 20. 4. 1923.

²⁰ Tamtéž, k. 209, MF PMR 5. 12. 1922.

Československé akciové společnosti pro obchod, průmysl a hospodářství, ale bez pozitivního výsledku. Ze zápůjčky měl Svaz platit MO rok 1,5 %, ale své závazky nesplnil. Nepostaral se o bezpečnost poskytnuté zápůjčky, úrok neplatil, takže částka 3 mil. Kč byla pro stát ztracena. Přesto Svaz žádal další zápůjčku 7 mil. Kč, což MO odmítlo, protože původní částky Svaz nepoužil k navázání obchodních styků s Ruskem, ale k sanaci akciové společnosti.²¹

Státní pomoc byla nezbytná i při kolonizaci zemědělských reemigrantů, o kterou pečoval Státní pozemkový úřad (SPÚ). Na SPÚ se akcí zabývaly čtyři odbory, a to odbor VI/2, který řídil kolonizační akci, odbor VI/1, který se zabýval umísťováním zemědělců při kolonizaci, odbor VI/2, který se věnoval péči o družstva kolonistů a reemigrantů a odbor VI/3 pečující o poskytování úvěru kolonistům.²²

V rámci pozemkové reformy vzniklo na jižním Slovensku z dosavadních velkostatků 61 státních kolonií a 11 na jižní Podkarpatské Rusi. Byl to kraj uherské stepi s malými vesnicemi, osamělými dvory a rozsáhlými pastvinami s typickými vahadlovými studněmi. Z pustiny a bažin se měly sáť úrodné lány a luka pro stavy nových zemědělců. Do zpuštěných budov se stěhovali noví kolonisté, mezi nimi reemigranti, mj. z Ruska. Již počátkem listopadu 1923 po zorání pozemků oseli kolonisté část půdy žitem a pšenicí. Na jaře 1924 uhodily silné deště, takže první sklizeň nebyla úspěšná. Stavba budov byla v režii Stavebního a bytového družstva za součinnosti SPÚ a Kanceláře legií MNO.²³

a) Rusko

Reemigraci a repatriaci Čechů a Slováků z Ruska komplikovala nejprve občanská válka, kdy jednotlivé části této země podléhaly odlišným vládám, a po vítězství bolševiků neexistence vzájemných diplomatických styků, kdy se ruští krajané stali rukojmími při nátlaku na ČSR. Nicméně již v červenci 1920 byla do Moskvy vyslána československá repatriační mise vedená zpočátku mj. Josefem Skálou, která zřídila své pobočky v Charkově, Kyjevě, Petrohradě, Novorossijsku, Tomsku a Tiflisu. její úkoly převzaly v roce 1921 obchodní mise v Moskvě a Charkově, v době existence Dálnovýchodní republiky existoval také československý konzulát ve Vladivostoku. Konzulát v Batumi byl likvidován poté, kdy Gruzii ovládli bolševici. V čele obchodního zastupitelství v Moskvě s pobočkami v Petrohradě, Novorossijsku, Tomsku a Tiflisu byl od srpna 1921 Josef Gírsa, v čele zastupitelství v Charkově s pobočkou v Kyjevě od března 1922 byl Václav Beneš.²⁴

První transport našich občanů z Ruska vypravil Komitét občanů ČSR v Kyjevě už v lednu 1919 a jejím velitelem byl poručík Dněprovské československé národní družiny, která pomáhala ukrajinskému ministerstvu vnitra při obraně Kyjeva, Evžen Černý.²⁵ Z Ukrajiny se chtěli vystěhovat nejen váleční zajatci, ale i předváleční kolonisté – příslušníci inteligence, dělníci i rolníci. Museli však prokázat svou příslušnost k ČSR. O každém žadateli byl vyplněn spis, kde bylo uvedeno jeho příjmení, křestní jméno, jméno po otci, datum narození, národnost, náboženství, rodinný stav, povolání, místo bydliště, vzdělání, znalost jazyků, stranická příslušníků, členství v odborech, místo návratu a bydliště rodičů v ČSR.²⁶ Většinou šlo o katolíky, znalé českého jazyka, ruštiny a němčiny. Museli předložit doklady, že na Ukrajině nezanechali žádný majetek

²¹ Tamtéž, k. 496, MO PMR 17. 2. 1923.

²² NA, f. NRČ, 4. 470, oběžník SPÚ z 11. 10. 1922.

²³ KUŠTEK, V.: *Obrázky z obcí Svoboda a Stráž při Čope*. Podkarpatská Rus, 2013, č. 4, s. 6–7.

²⁴ Blíže srv. DEJMEK, J.: *Diplomacie Československa I*. Praha: Academia, 2012, s. 42 a 47.

²⁵ NA, f. PMR, k. 2824, Komitét občanů ČSR PMR 17. 1. 1919.

²⁶ Státní archiv Kyjevské oblasti, f. P 111, op. 4, d. 105, Soupis čs. občanů, vojáků a zajatců z 18. 6. 1923.

a nebyli trestně stíháni. V Kyjevě bylo registrováno 128 rodin s československým občanstvím, 14 žádostí bylo zamítnuto, protože neprokázali československou státní příslušnost. Pokud šlo o celou Ukrajinu počet Čechů a Slováků se po reemigraci zmenšil několikanásobně.

Styk zajatců s domovem byl velmi obtížný. Jejich příbuzní jim mohli posílat pouze jeden korespondenční lístek měsíčně. O zajatce na Sibiři pečovala americká YMCA a dánské vyslanectví v Petrohradě, přestože československá vláda nepožádala dánskou vládu o zastupování. Zájmy občanů bývalého Rakousko-Uherska mohly u bolševických úřadů zastupovat pouze rady rakousko-uherských dělníků a vojáků v Petrohradě a Moskvě, v nichž byli zastoupeni i českoslovenští komunisté. Tyto rady se podílely také na repatriační akci.²⁷

Pro podporu návratu bývalých rakousko-uherských zajatců z Ruska se vyslovila i mezinárodní likvidační komise ve Vídni, která zasedala v dubnu 1919.²⁸ Komise jednala také o opatření peněžních prostředků pro péči o bývalé rakousko-uherské zajatce. Jen pro zajatce v Rusku bylo zapotřebí 2,5 mil. rublů měsíčně. Myšlenku podporovaly zejména Rakousko a Maďarsko, jejichž zajatců bylo v Rusku nejvíce.²⁹

Na konferenci vyslanců států bývalého Rakousko-Uherska 9. dubna 1919 bylo usneseno, aby československý příspěvek na repatriaci rakousko-uherských zajatců z Ruska činil 25 %.³⁰ Ovšem otázka dopravy československých zajatců ze Sibiře měla být řešena až po transferu legií.³¹

ČSČK odmítl požadavek Komitétu občanů v Kyjevě, který chtěl emigrovat z Ruska do ČSR také Rusy a Ukrajince. Svě stanovisko odůvodnil nedostatkem potravin, bytovou nouzí a dalšími problémy v ČSR.³²

Na jaře 1919 začala v ČSR řada protestních schůzí a demonstrací požadujících návrat československých legií a zajatců z Ruska do ČSR. V květnu 1919 přijaly v tomto smyslu rezoluci tři tisíce horníků v Duchcově.³³ V akci se angažovala především Československá strana socialistická (ČSS). Na schůzi 5. května 1919 na Královských Vinohradech žádala poslankyně Františka Zeminová, aby do Ruska byla vyslána delegace, jejímž členem by byl ministr Jiří Stříbrný. Rusku měly být dodány potraviny, lokomotivy a vagony. Ženy si stěžovaly, že při panující drahotě je dosavadní státní podpora nedostatečná.³⁴ Českoslovenští socialisté na Kladně naléhavě žádali vládu, aby urychleně podnikla kroky, jež „by nám co nejdříve vrátily naše hochy ze Sibiře i krajany, kteří jako zajatci strádají v Rusku“.³⁵ Zároveň odmítali zatahování československého vojska do bojů na Sibiři. Obdobnou rezoluci zaslali vládě i socialisté z Chotětova.³⁶ ČSČK doporučovala vyslání mise Červeného kříže zejména do Turkestánu, kde bylo nejvíce zajatců, „aby ti, kteří v Rusku zůstávají, měli jakési zastání před ruskými úřady“.³⁷

Naléhavou žádost o urychlení návratu legií ze Sibiře přednesli Kanceláři prezidenta republiky občané Dobříkova u Vysokého Mýta, kteří považovali „jejich další účast v bojích proti vládě rad po boku diktátora Kolčaka“ za poškození obrazu národa v očích světové demokracie.³⁸ Také

²⁷ NA, f. PMR, k. 6824, MNO MZV 12. 2. 1919.

²⁸ Tamtéž, zpráva zástupce ČSR z 10. 4. 1919.

²⁹ Tamtéž, zpráva zástupce ČSR z 3. 4. 1919.

³⁰ Tamtéž, PMR 19. 8. 1919.

³¹ Tamtéž, MNO PMR 16. 9. 1919.

³² Tamtéž, ČSČK PMR 11. 4. 1919.

³³ Tamtéž, rezoluce horníků z Duchcova ze 4. 5. 1919.

³⁴ Tamtéž, ČSČK PMR 6. 5. 1919.

³⁵ Tamtéž, ČSS Kladno PMR 16. 5. 1919.

³⁶ Tamtéž, ČSS Chotětov PMR 6. 5. 1919.

³⁷ Tamtéž, ČSČK PMR 30. 5. 1919.

³⁸ Tamtéž, občané Dobříkova KPR 13. 7. 1919.

občané v Lánech u Kladna apelovali na vládu, aby dopravu legionářů urychleně provedla.³⁹ V dopisu obecního zastupitelstva Uhlířské Janovice se pravilo: „*Vraťte nám co nejdříve naše syny matkám, muže ženám, otce dětem a bratry sourozencům!*“⁴⁰ Pro urychlení všech opatření, jež směřují k návratu legií, se vyslovil tábor lidu v Semilech.⁴¹ Obdobné rezoluce byly přijaty Sdružením československých socialistických živnostníků v Lounech, občany Tábora a ČSS v Srbech.⁴² Socialisté v Hřivčicích žádali umístění legionářů ve státních úřadech a na zabraných šlechtických a církevních pozemcích.⁴³ Na táboru lidu pořádaném ČSS v Plzni kritizoval tajemník plzeňské odbočky Československé obce úřednické poměry v Rusku: „*Teror za terorem nastal, jenž stokrát horší carského. Tam posílali nepohodlné vrstvy na Sibiř, zde celé vrstvy národa vyvražďovány a proč? ... Obr slovanský je v troskách.*“ Náměstek starosty dr. Petejdl požadoval návrat legií.⁴⁴

Podle Sdružení Čechů a Slováků z Ruska (SČSR) „*následkem nynější hrůzovlády Sovětů museli opustit místa svého působení, aby přežili občanskou válku. Mnozí s holýma rukama, jiným odebrali peníze a jiné cennosti po cestě nebo při překračování hranice.*“⁴⁵ Sdružení požadovalo, aby československá vláda vyplácela podpory reemigrantům z Ruska jako nezaměstnaným a bankovní ústavy jim poskytovaly zálohy na ruské peníze a cenné papíry. Ve skutečnosti ruské peníze byly oceňovány velice malým kursem a cenné papíry nebyly vůbec obchodovatelné.

Rezoluce shromážděných československých žen z Podřipska v Roudnici n. L. premiérovi Vlastimilu Tusarovi protestovala „*proti všem záludným choutkám, aby našich národních hrdinů čs. legií v Sibiři zneužíváno bylo ke stranickým zájmům za hranicemi.*“⁴⁶ Schůze Svazu legionářů se vyslovila proti agitaci podnikané Národními listy, aby československá armáda byla přes evropské Rusko dopravena domů: „*Nesmí být zatažena do bojů Kolčaka a Děnikina v Rusku proti bolševikům.*“ Nejprudší řeč pronesla poslankyně ČSS Fráňa Zemínová.⁴⁷ Správní komise Vítkovic žádala návrat 60 mužů – živitelů rodin ze Sibiře.⁴⁸ Svaz legionářů v Plzni konstatoval v prosinci 1919 nezdar svépomocné akce k urychlení návratu ruských legionářů. Na jejich schůzi konstatoval dr. Patejdl, že „*Rusku musíme pomáhat na poli kulturním, ne zbraněmi.*“⁴⁹ Požadoval návrat ruských legií a navázání obchodních styků s Ruskem, sloučení Svazu legionářů s Družinou legionářů a kritizoval stávku kladenských horníků, kteří podporovali českého komunistu v Rusku Aloise Munu. Občané Králova Pole protestovali „*proti úmyslu některých zpátečnických živlů v RČS, kteří chtějí zneužít československou armádu ke zpátečnickému prospěchu v Rusku tím, že by se mohlo naše československé vojsko probít k armádě gen. Děnikina.*“⁵⁰

MNO odhadovalo počet zajatců v Rusku na asi 50 tisíc osob, z toho 10 tis. v jižním Rusku a na Kavkaze, 10 tis. v Turkestánu, 15 tis. ve vnitřním Rusku a na Ukrajině a 15 tis. na Sibiři.

³⁹ Tamtéž, občané Lán PMR 23. 8. 1919.

⁴⁰ Tamtéž, obecní zastupitelstvo Uhlířské Janovice PMR 7. 8. 1919.

⁴¹ Tábor lidu Semily PMR 8. 6. 1919.

⁴² Tamtéž, Sdružení čs. socialistických živnostníků V. Tusarovi 28. 8. 1919; občané Tábora PMR 20. 8. 1919; MO ČSS Srby MNO 24. 8. 1919.

⁴³ Tamtéž, MO ČSS Hřivice PMR 13. 9. 1919.

⁴⁴ Tamtéž, zpráva o táboru lidu 27. 9. 1919.

⁴⁵ Tamtéž, k. 496, SČSR PMR 21. 10. 1919.

⁴⁶ Tamtéž, ženy z Podřipska V. Tusarovi 17. 11. 1919.

⁴⁷ Tamtéž, k. 2824, hlášení prezidia ZSP Praha MV 18. 11. 1919.

⁴⁸ Tamtéž, správní komise Vítkovic PMR 21. 11. 1919.

⁴⁹ Tamtéž, Svaz legionářů v Plzni PMR 3. 12. 1919.

⁵⁰ Tamtéž, rezoluce občanů Králova Pole 18. 12. 1919.

Rozdělo Rusko na tři repatriační obvody: Kakaz a Turkestán, sovětské Rusko a Ukrajina a Sibiř. V létě 1919 byl dostupný jen první obvod pod vládou gen. Antona Děnikina. Hlavní repatriační úřad tohoto obvodu sídlil v Cařihradě v čele s praporčíkem Rudolfem Bělinem. Podléhaly mu repatriační stanice v Rostově na Donu, Krasnodaru a Novorossijsku. Odtud se vraceli lodí do Galace a přes Balkán do ČSR. Nápomocní byli vojenští přidělenci v Bukurešti, Niši, Bělehradě a Záhřebě. MNO pomýšlelo na trasu z Novorossijska do Cařihradu a odtud přes Soluň na Niš nebo Terst a zřízení pomocných stanic v Tiflisu a Stavropolu pro Kavkaz a Baku a Batumi pro Turkestán. Spojení Cařihradu s Novorossijskem bylo nepravděelné, s Batumi dvakrát týdně. Ve druhém obvodu byly zřízeny mise v Moskvě a Kyjevě. Komplikace způsobily četné válečné fronty. Příjmací a sběrné stanice transportů i jednotlivců z tohoto obvodu byly v Haliči a Bukovině a jevila se potřeba zvýšené kontroly proti zavlečení infekčních nemocí. Soustředné tábory byly zřízeny v Hranicích, příp. Pardubicích a Košicích. Z třetího obvodu mohli být zajatci transportováni jen společně s legiemi.⁵¹

K evakuaci Čechoslováků z Moskvy bylo nezbytné získat souhlas polské vlády k průchodu transportů. Polská vláda k tomu nechtěla dát souhlas a osoby, které přešly hranice z Ruska do Polska individuálně internovala v „bolševických“ táborech.⁵²

Zajatcům na Sibiři se rozhodl pomoci Dánský Červený kříž, který tam vypravil z Norska loď s nákladem šatstva, obuvi a léčiv, který byl po sibiřských řekách dopravován do vnitrozemí.⁵³

O repatriaci zajatců a reemigraci kolonistů se starali zmocněnci ČSR pro jižní Rusko, Komitét občanů ČSR v Kyjevě, vojenský zmocněnci ČSR pro donsko-kubáňskou oblast v Jekatěrinburku s odbočkami v Rostově a Novorossijsku, sanitní mise ve východní Haliči i vojenský zmocněnci v Bukurešti se sběrnou stanicí v Galaci.⁵⁴

Podle ČSČK pomáhal českým repatriantům i československý komunist Beneš, přestože byl členem Rady dělníků a vojáků bývalého Rakousko-Uherska, která se usnesla odepřít podporu Čechoslovákům, protože československá vláda jediná neodpovídala na její dotazy a nabídky ke spolupráci. V zoufalé situaci byli krajané v Petrohradě, kteří pro hlad a bídu toužili po návratu do staré vlasti.⁵⁵

Prezidium ministerské rady soudilo, že českoslovenští příslušníci neopouští území Ruska pouze kvůli sociálnímu chaosu, ale pro bezprostřední válečné nebezpečí, které jim hrozilo v důsledku probíhající občanské války.⁵⁶ Naproti tomu ministerstvo vnitra zastávalo názor, že navrátilce z Ruska nelze pokládat za uprchlíky ve smyslu zákona z 31. prosince 1917, protože neopustili své bydliště následkem hrozícího bezprostředního válečného nebezpečí, nýbrž vzhledem na neurovnané sociální poměry panující v Rusku a nelze jim poukazovat uprchlické podpory.⁵⁷

Československá vláda se snažila pomoci reemigrantům a repatriantům z Ruska výkupem jejich neokolkovaných rakousko-uherských bankovek za 99 % jejich nominální hodnoty. Navrátilci obdrželi ihned 50 %, zbývajících 49 % bylo zadrženo na 1% úrok jako nucená státní půjčka. Krajané nabízeli k výměně také ruské rubly, a to jednak carské, jednak vydané Prozatímní vládou, tzv. dumské. Ruský rubl ovšem neměl úřední kurs, překupníci platili za carský rubl 1 Kč, za dumský 70–90 haléřů, devizová ústředna byla ochotna zaplatit za dumský rubl maximálně 45 haléřů.⁵⁸

⁵¹ Tamtéž, MNO PMR 16. 7. 1919.

⁵² Tamtéž, dopis MNO PMR 11. 9. 1919.

⁵³ NA, f. MŠANO, k. 58, MNO MŠANO 5. 8. 1919.

⁵⁴ NA, f. PMR, k. 2824, MNO PMR 20. 6. 1919.

⁵⁵ Tamtéž, ČSČK PMR 16. 5. 1919.

⁵⁶ Tamtéž, k. 496, PMR MV 25. 11. 1919.

⁵⁷ Tamtéž, k. 496, MV PMR 18. 11. 1919.

⁵⁸ Tamtéž, MF PMR 25. 11. 1919.

SČSR požadovalo, aby vláda nařídila, aby od členů Sdružení byly vykupovány carské rubly za 1,50 Kč a také dumské rubly, které bank odmítaly. Uvádělo, že krajané „se vracejí většinou s dumskými ruly a ocitají se v trapné situaci, když jich nemohou prodati“.⁵⁹ SČSR předpokládalo, že nastane čilý obchod mezi ČSR a Děnikinem osvobozeným územím Ruska.

Vláda 4. února 1920 schválila návrh ministra financí na odkup carských a dumských rublů od ruských legionářů a členů SČSR, a to za carský rubl 95 haléřů a za dumský rubl 85 haléřů. Došla k tomu po dohodě se Společností pro obchod s Východem v Praze, jež se nabídla rubly umístit. SČSR uvádělo, že rublů bude celkem 6–8 milionů. Jednotlivci žádali odkup často velmi značných obnosů, někdy i 150 tisíc rublů, což odůvodňovali tím, že je to celý jejich majetek zachráněný před bolševiky. Jakmile bylo odkoupeno 7,7 mil. rublů, počaly ministerstvu financí docházet informace, že je akce zneužívána. Proto ministerstvo odkup pozastavilo, neboť obdrželo žádosti o odkup dalších 6,6 mil. Rb a očekávalo i žádosti dalších přistěhovalců. Zároveň poklesly výdaje na brzké výhodné umístění rublů. Ministerstvo financí navrhovalo, aby obnos nákupu byl omezen 5 mil. Kč a odkupný kurs byl stanoven jednotně a snížen na 70 haléřů. Kurs rublu značně klesl a byl hodnocen nejvýše 17–20 haléři. Tentýž kurs byl nastoupen filiální kanceláří finanční správy československých vojsk na Rusi v Praze. Z Vladivostoku obdrželo ministerstvo telegram: „*carské a dumské rubly nekupujte, neposílejte, klesají*“.⁶⁰

Dále ministerstvo financí navrhovalo, aby se odkup odehrával podle určitých stupnic: do 10 tis. Rb vykoupit zcela, zbytky nad 10 tis. Rb rozdělit do tří tříd po 10 nebo 20 tis. Rb a za každých 10 nebo 20 tis. Rb odkoupit % dle stupnice. Odkup přes 10 tisíc Rb byl povolen jen v případech hodných zvláštního ohledu. Obnosy nad 100 tis. Rb měly být z odkupu zcela vyloučeny.

SČSR v létě 1920 slibovalo, že v obnoveném Rusku se kurs rublu zvýší. Krajané prý měli nárok žádat vládu, aby jim vyšla vstříc. SČSR argumentovalo značnými obětmi ruských Čechů za světové války pro první odboj s tím, že nespokojení krajané po návratu do post-bolševického Ruska nebudou prosazovat zájmy ČSR. Žádalo, aby kurs rublu byl ponechán, výše obnosu k výměně stanovena maximálně na 150 tisíc Rb, žádosti byly vyřizovány bez průtahů a vláda poskytla dostatečný úvěr na rublovou akci.⁶¹

Vláda povolila 25. června 1920 ministerstvu financí odkup ruských rublů členům SČSR jen do 5 mil. Kč za odkupní kurs 70 haléřů. Obnosy do 10 tis. Rb se odkupovaly zcela, ze zbytku nadto pouze procenta. Odkup obnosů přes 10 tis. Rb byl povolen jen v případech hodných zvláštního zřetele. Obnosy nad 100 tisíc Rb byly z odkupu úplně vyloučeny.⁶²

Proti tomuto řešení protestovalo SČSR. Ministerstvo financí bylo překvapeno a zdůraznilo, že nemůže být řečí o právním nároku na výměnu rublů, jednalo se o dobrou vůli ministerstva na právním závazku nezávislou.⁶³ Výhody přiznané členům SČSR považovalo za dalekosáhlé, kterých se nedostává legionářům, což vedlo k řevnivosti a nespokojenosti. Zatímco filiální kancelář finanční správy československých vojsk na Rusi odkupovala zpravidla jen 1 tis. Rb, členové SČSR si vyměňovali často obnosy až do 55 tis. Rb.⁶⁴

Dle SČSR ruským Čechům a Slovákům mělo být v rámci Nové ekonomické politiky nastolené bolševickým režimem v roce 1921 povoleno svobodné podnikání v Rusku a zajištěna

⁵⁹ Tamtéž, SČSR PMR 2. 12. 1919. Bliže ŠEDIVÝ, I.: *Sdružení Čechů a Slováků z Ruska a československá vláda 1919–1929*. Československý časopis historický, 1988, č. 2, s. 202–235.

⁶⁰ Tamtéž, MF SČSR 24. 6. 1920.

⁶¹ Tamtéž, MF SČSR 15. 7. 1920.

⁶² Tamtéž, PMR MF 6. 8. 1920.

⁶³ Tamtéž, MF SČSR 6. 8. 1920.

⁶⁴ Tamtéž, MF PMR 6. 8. 1920.

osobní a majetková bezpečnost. Pro restauraci jejich podnikání jim měla ruská vláda poskytnout úlevy a pomoc.⁶⁵

Podle SČSR škody československých příslušníků z Ruska činily mnoho set mil. Kč. Jen členové SČSR podali okolo 600 žádostí ve výši přes 1 mld. korun. SČSR požadovala náhradu válečných škod způsobených krajanům z Ruska, přijetí zákona o výpomoci, poskytnutí předběžných záloh, podporu těm, kteří se nacházeli v hospodářské tísní a povolení úvěru. SČSR zdůrazňovalo jak zásluhy ruských Čechů a Slováků o první zahraniční odboj, tak i jejich význam pro navázání hospodářských styků s Ruskem, neboť ČSR je odkázána na export a bude hledat odbytiště na Východě, kde se střetne s konkurencí německou, anglickou, francouzskou, americkou a skandinávskou. Tohoto úkolu se mohli zhostit jen krajané z Ruska, kteří znali tamní jazyk a poměry.⁶⁶

Ke škodám způsobeným ruským Čechům a Slovákům se vyjádřilo ministerstvo financí v tom smyslu, že náhrada by se vztahovala pouze na škody způsobené Německem a Rakousko-Uherskem, jako nepřátelskými mocnostmi, ne však Ruskem.⁶⁷

Úřad pro zahraniční obchod uložil SČSR za subvenci 10 tis. Kč předložit seznam Čechů, kteří byli hospodářsky činní v Rusku. Úřad chtěl využít statistické registrace všech členů dle dřívějších zaměstnání a bydlišť v Rusku pro cíle československého zahraničního obchodu a průmyslového styku s touto zemí ve vhodné chvíli.⁶⁸

SČSR podalo vládě a parlamentu žádost, aby škody jeho členů, které utrpěli v Rusku, byly hrazeny ČSR na účet Ruska. Do zjištění a vyšetření výše těchto škod měli dostat výpomoc a zálohy, a to 25 % na škody hodnověrně prokázané a 15 % na škody hodnověrně zjištěné. Tyto zálohy měli použít ke krytí nákladů spojených návratem do Ruska, ke znovu zařazení jejich bytů, domů, obchodů, dílen, továren a statků a k zahájení nové činnosti v této zemi. Poslanecká sněmovna přijala 16. března 1921 rezoluci ukládající vládě, aby škody vyšetřila. SČSR žádalo sněmovnu, aby sama podala ještě během jarního zasedání 1921 zákon o odškodnění ruských Čechů a Slováků a zařadila do rozpočtu na rok 1922 odpovídající částku. V opačném případě by prý byla ohrožena možnost jejich brzkého návratu do Ruska, kde se chtěli stát prvními průkopníky československého exportu.⁶⁹

SČSR obdrželo v roce 1920 subvenci 10 tis. Kč od ministerstva obchodu, v roce 1921 dalších 20 tisíc Kč od Úřadu pro zahraniční obchod, totéž v roce 1922. Podle Úřadu pro zahraniční obchod „blíží se pomalu doba, kdy bude možno Čechoslovákům – průmyslníkům, živnostníkům, obchodníkům, úředníkům i dělníkům pomýšleti na návrat do svých dřívějších působišť“.⁷⁰ Úřad obdržel od SČSR soupis všech krajanů podle míst působení, oborů a zaměstnání v Rusku a československý průmysl „skládá veškerou svoji naději na ruský trh“. Opěrnými body v Rusku měli být ruští krajané: „A našim předním úkolem musí býti toto budoucí nové Rusko, jež dříve nebo později vyvstane světu opět ve své dřívější mohutnosti a síle hospodářské i politické a bude odběratelem nad jiné významným, zejména jeho jižní část.“

Ministerstvu zahraničních věcí docházely přihlášky škod způsobených československým příslušníkům v Rusku ještě v roce 1922. Přihlášky, které došly opožděně, nebylo možné zařadit do seznamu válečných škod ve smyslu vládního nařízení 394/1921. Proto MZV žádalo MSP, aby se ujal strádajících příslušníků z Ruska nebo aby vláda rozhodla o tom, jak bude zmírněna bída

⁶⁵ Tamtéž, SČSR PMR 1921.

⁶⁶ Tamtéž, SČSR PMR 11. 1. 1921.

⁶⁷ Tamtéž, MF MU 4. 5. 1921.

⁶⁸ Tamtéž, Úřad zahraničního obchodu PMR 22. 3. 1921.

⁶⁹ Tamtéž, SČSR KPR 19. 5. 1921.

⁷⁰ Tamtéž, Úřad pro zahraniční obchod PMR 9. 2. 1922.

poškozených navrátilců, než bude v Národním shromáždění projednán náhradový zákon (tisk 2500/1921).⁷¹

SČSR přijalo na schůzi 26. března 1922 rezoluci, ve které požadovalo pomocnou akci pro Čechoslováky v Rusku, dokončení reemigrace a repatriace krajanů, umožnění výměny rublů a energické vymáhání za způsobené škody. Na janovské konferenci měla ČSR vymáhat vrácení českého a slovenského majetku v Rusku, náhradu škod, zrušení pronájmů a volné provozování obchodu a průmyslu v této zemi.⁷²

Ministerstvo financí sdělovalo v květnu 1922, že nelze nadále odkupovat ruské rubly, protože rubl byl již tak znehodnocen, že už neměl žádnou mezinárodní cenu. Ministerstvo nadále nemohlo provádět valutární transakce v rublech a odkázalo ruské krajany na nouzovou podporu MSP.⁷³ Oba schválené obnosy na odkup rublů (8 a 5 mil.) byly již úplně vyčerpány a přitom se objevovaly nové žádosti. SČSR žádalo další úvěr 3 mil. Kč, Kruh starodružníků se dotazoval na výměnu rublů, zajatecký oddíl ČSČK žádal výměnu 152 tis. Rb a legionáři 1,3 mil. Rb (od legionářů bylo odkoupeno 11,2 mil. Rb za 9,1 mil. Kč). Vzhledem ke znehodnocení rublu byl jeho odkup darem, podporou v nouzi.⁷⁴ Na základě těchto zjištění vláda rozhodla, že „pokud jde o výměnu rublů, nelze v té věci pro tuto dobu ničeho podnikati“.⁷⁵

SČSR neustalo v energickém vymáhání náhrady škod, tentokrát na sovětské vládě. Požadovalo usnadnění návratu do Ruska a obnovení soukromého podnikání v této zemi a větší výpomoc československé vlády.⁷⁶ O finanční příspěvek žádalo také Sdružení spolků a korporací na pomoc Čechoslovákům v Rusku vrátivším se do vlasti. Předsedou Sdružení byl ing. Pavlovský. Vláda věnovala na tento účel 200 Kč, předseda vlády A. Švehla za svou osobu 300 Kč.⁷⁷

V roce 1920 pověřilo ministerstvo zahraničních věcí SČSR úlohou shromažďovat a příslušným zemským politickým správám (ZPS) předkládat žádosti o náhrady škod utrpěných válkou a poválečnými událostmi v Rusku. Z těchto bylo 607 předáno ZPS a v letech 1920–1921 vyplaceny výpomoci. Do listopadu 1922 bylo podáno 1725 žádostí. Před konferencemi v Janově a Haagu byly mnohé škodní žádosti navýšeny, což pak bylo z různých stran používáno ke zpochybnění všech nároků.⁷⁸

SČSR a Jednota Čechoslováků v Rusku, jejich příbuzných a přátel chtěly předložit své požadavky ministerskému předsedovi Švehlovi 15. listopadu 1923.⁷⁹ Nakonec došlo k jejich přijetí v poslanecké sněmovně 11. prosince 1923. SČSR si stěžovalo, že již tři roky se dovolává státní pomoci ke zmírnění bídy a nouze, ke zlepšení existence, jakož i umožnění návratu do Ruska, restauraci tamních domovů a podniků, ale marně. Návrh poslanců dr. A. Hájka, J. Stříbrného, F. Udržala, R. Mlčocha a J. Šrámka z 23. června 1921 nebyl uskutečněn pro odpor sociálních demokratů. Z koaličních klubů byla vytvořena „odborná pětka“ pro záležitosti Čechů a Slováků z Ruska. V roce 1923 ministr dr. Beneš prohlásil, že nadchází doba, kdy ČSR bude ruské Čechy a Slováky potřebovat, že v zájmu státu do Ruska musí.⁸⁰

Nejtěžší byla situace zajatců v Turkestáně vzhledem k nedostatku průmyslových výrobků, špatnému zásobování a drahotě. K tomu se připojovala nepříznivá zdravotní situace (malárie)

⁷¹ Tamtéž, MZV MF 12. 9. 1922.

⁷² Tamtéž, rezoluce SČSR pro schůzi 25. 3. 1922.

⁷³ Tamtéž, MF MSP 9. 5. 1922.

⁷⁴ Tamtéž, záznam PMR 26. 6. 1922.

⁷⁵ Tamtéž, SČSR PMR 31. 8. 1922.

⁷⁶ Tamtéž, SČSR A. Švehlovi 9. 10. 1922.

⁷⁷ Tamtéž, Sdružení spolků a korporací PMR 17. 11. 1922.

⁷⁸ Tamtéž, SČSR MZV 18. 11. 1922.

⁷⁹ Tamtéž, SČSR PMR 5. 11. 1923.

⁸⁰ Tamtéž, SČSR PMR 12. 12. 1923.

a nedostatek léků. Repatriace z Taškentu měla probíhat železnicí přes Samarkand, Bucharu, Ašchabad do Krasnovodsku, odtud lodí do Baku a opět železnicí přes Tiflis do Batumi nebo Poti.⁸¹ K realizaci repatriční akce z Turkestánu byla vyslána mise vedená mjr. Skálou, která v Kodani pod egidou Červeného kříže měla vstoupit ve styk s Moskvou ve věci repatriace Čechoslováků z Ruska.⁸²

Na potřebu výpomoci vracejícím se krajanům z Ruska, kteří čtyřměsíční cestou z Ruska přišli o své poslední úspory, upozorňovalo SČSR, které však naráželo na kompetenční spory mezi ministerstvy vnitra a sociální péče.⁸³ SČSR podalo žádost, aby Čechům a Slovákům, pokud se jako nemajetní vraceli z Ruska, byly vyplaceny podpory jako nezaměstnaným, případně jim byly povoleny subvence. Upozorňovalo, že uprchlíci z Haliče a Těšínska dostávali 20 Kč denně na hlavu rodiny, na celou rodinu nejvýše 40 Kč denně, zatímco váleční uprchlíci na hlavu a den jen 2 Kč.⁸⁴

MNO informovalo vládu, že se mnozí navrátilci z Ruska a Ameriky ocitli v těžkém postavení a obraceli se na vojenské úřady, aby se s nimi podělili o hořká zklamání a tlumočili jim výtky týkající se lhostejnosti civilních úřadů.⁸⁵

Sovětská vláda uzavřela v roce 1920 smlouvu s Německem, která umožňovala repatriaci zajatců z Ruska přes Narvu do Štětína. Českoslovenští příslušníci pak pokračovali přes Berlín a Drážďany do Děčína, kde byla v Podmoklech zřízena stálá přijímací stanice MNO.⁸⁶

K organizaci repatriace z Ruska byli vysláni mjr. Josef Skála do Moskvy a František Štilip do Turkestánu. O návrat zajatců ze Sibíře se měla starat vládní delegace vedená poslancem Františkem V. Krejčím.⁸⁷ Podle sovětského zástupce dr. Gillersona sovětské úřady uznávaly pouze mjr. Skálu za oprávněného rozhodovat o všech otázkách týkajících se československých občanů v Rusku, tedy i co se týče priority při repatriaci, materiální pomoci a organizace dopravy.⁸⁸

SČSR podalo MSP návrh na urychlenou repatriaci Čechoslováků z Ukrajiny. Někteří nabyli za cara ruské státní občanství a na ně se podle MSP reemigrace nevztahovala. Samo MSP konstatovalo, že jim ČSR nemůže odepřít pomoc pro jejich velké zásluhy o československou samostatnost.⁸⁹

S posledním transferem československých vojsk ze Sibíře se vrátilo na Slovensko přes sto slovenských obchodníků, kteří byli před válkou usazeni v Rusku. S sebou přivezli 10 mil. carských a dumských rublů. Po ministerském předsedovi Janu Černém požadovali za tuto částku zálohu v československých korunách.⁹⁰

Slovenští obchodníci a průmyslníci z Ruska založili Svaz slovenských obchodníků a průmyslníků navrátilivších se z Ruska se sídlem v Turčianském Svatém Martině, jehož účelem, podle schválených stanov, bylo „pracovat na ekonomickém osvobození Slovenska, zvelebení a rozšíření slovenského obchodu a průmyslu“.⁹¹ V čele Svazu byl ředitel Zvolenské lidové banky Viliam Pauliny.⁹² Ministerstvo obchodu poskytlo zápůjčku Svazu slovenských obchod-

⁸¹ Tamtéž, k. 2826, záznam PMR 24. 1. 1920.

⁸² Tamtéž, MNO PMR 4. 2. 1920.

⁸³ Tamtéž, k. 496, SČSR PMR 13. 3. 1920.

⁸⁴ Tamtéž, MV PMR 21. 3. 1920.

⁸⁵ Tamtéž, k. 2825, MNO PMR 10. 4. 1920.

⁸⁶ Tamtéž, Ministerstvo železnic Ředitelství státních drah 17. 7. 1920.

⁸⁷ Tamtéž, k. 2824, MNO PMR 30. 8. 1920.

⁸⁸ Tamtéž, MZV PMR 23. 8. 1920.

⁸⁹ NA, f. MŠANO, k. 58, MSP PMR 18. 10. 1920.

⁹⁰ NA, f. PMR, k. 496, Slovenští obchodníci z Ruska ministerskému předsedovi 1. 3. 1921.

⁹¹ Tamtéž, Stanovy Svazu slovenských obchodníků a průmyslníků navrátilivších se z Ruska z 24. 4. 1921.

⁹² Tamtéž, Ministerstvo s plnou mocí pro správu Slovenska PMR 18. 5. 1921.

níků a průmyslníků vrátivších se z Ruska ve výši 3 mil. Kč po deponování 3 mil. dumských rublů, které byly majetkem Svazu.⁹³

Transporty repatriantů z Ruska byli do ČSR dopravováni i příslušníci cizích států. Přezkoušení totožnosti repatriantů však bylo v ruských poměrech krajně obtížné, mj. pro nedostatek osobních průkazů jednotlivých repatriantů. Transporty odjíždějící z Moskvy nebo Petrohradu nebyly výhradně československé, ale smíšené. Registraci prováděly ruské úřady, u Čechoslováků čeští komunisté. Československá obchodní mise v Moskvě registraci převzít nemohla nejen z technických důvodů, ale především k dosavadnímu bezesmluvnímu mezistátnímu stavu mezi Ruskem a ČSR.⁹⁴ Ruské úřady do transportů zařazovaly osoby, které samy považovaly za vhodné a které československou registrační stanicí neprošly. Na hranice ČSR často přijížděly osoby bez dokladů, které by bylo nutno vracet, nebo, pokud byly propuštěny, dostaly se na území republiky i osoby pochybného charakteru. Srovnáním se záznamy osob dlících v karanténním táboře v Pardubicích bylo možno zjistit, které osoby přijely do ČSR aniž by prošly repatriačními ruskými orgány za součinnosti československých repatriačních misí v Moskvě, Petrohradě nebo Novorossijsku, kam osoby hlásící se k ČSR byly odesílány příslušnými ruskými orgány místa pobytu. Teprve v Pardubicích tak bylo možné zjišťovat státní příslušnost a data repatriantů. Jiný postup byl při rozsáhlosti Ruska nemožný a z časových důvodů nebyl zvládnutelný ani ve Štětíně nebo na hranicích v Děčíně.⁹⁵

Do podepsání a ratifikace rusko-československé obchodní smlouvy z 5. června 1922 Mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí (ČK) věznila řadu příslušníků ČSR z řad legionářů i odbojových pracovníků místních kolonií. Šlo o hromadné věznění našich krajanů v Moskvě v čele s B. Čermákem a P. Maxou v roce 1918, perzekuci předních členů kyjevské kolonie v roce 1919 – popravu tajemníka správy Svazu československých spolků Jana Volfa a druhých kyjevských Čechů, zatýkání a odvezení do Moskvy členů Komitétu občanů ČSR v Kyjevě, zatčení a dlouhé věznění československých zástupců v Novorossijsku, Rostově na Donu, Oděse, Kyjevě, Aljaviru a Vladivostoku. Věznění byli rukojmími sovětské vlády proti vládě ČSR. Při SČSR byl zřízen odbor bývalých politických vězňů v čele s bývalým předsedou Rady Čechů v Rusku Otakarem Červeným, který byl bolševiky vězněn 55 dnů. Předseda Komitétu občanů ČSR v Kyjevě a bývalý tajemník předsedy Svazu československých spolků dr. Václava Vondráka Ladislav Grund byl vězněn v letech 1920–1922 celkem 523 dny. Předseda Dobročinného a vzdělávacího spolku J. A. Komenského v Kyjevě Jindřich Jindříšek byl bolševiky vězněn v roce 1919 celkem 28 dní.⁹⁶

Dle informací náměstka ministra zahraničí dr. Václava Girsy veškeré záležitosti týkající se vězňů československých příslušníků byly v rukou Mimořádné komise pro boj s kontrarevolucí (ČK), soudní řízení bylo tajné a rozhodnutí ČK konečná. Obviněný byl vyslýchán jedním nebo několika soudci a na základě jejich dobrozdání potvrzoval rozsudek člen kolegia ČK v nepřítomnosti obžalovaného. Obžalovaný neměl možnost obhajoby, neměl spojení s vnějším světem a tak si nemohl opatřit žádný důkaz o své nevině. Soudci se řídili pouze svým „revolučním svědomím“.

Repatriace a reemigrace z Ruska dály se různými směry a nebyly do konce roku 1922 ukončeny. Dopravu zajatců obstarávaly lodě Dohody, jakož i Německa, které odvážely ruské zajatce a přivázely německé a rakousko-uherské zajatce z Ruska. Akci prováděl Mezinárodní červený kříž (MČK). MČK prováděl veškeré zúčtování těchto repatriačních akcí zajatců.⁹⁷

⁹³ Tamtéž, Ministerstvo obchodu Ministerstvu s plnou mocí pro správu Slovenska 9. 6. 1921.

⁹⁴ NA, f. PMR, k. 209, MNO – rep. odd. politické kanceláři MNO 24. 2. 1922.

⁹⁵ Tamtéž, MZV PMR 27. 3. 1922.

⁹⁶ Tamtéž, k. 496, SČSR PMR 4. 12. 1922.

⁹⁷ Tamtéž, k. 2824, MF PMR 11. 11. 1922.

Vzhledem k bídě československých příslušníků čekajících na reemigraci a repatriaci ve Vladivostoku, kteří zde nemohli získat žádnou práci, vyjednávalo MZV se sovětskými úřady prostřednictvím zastupitelství v Moskvě o přidělení pozemků na Sibiři, kam by bylo možno krajany převézt. Zároveň žádalo MSP 50 tisíc Kč na podpory pro krajany na Dálném východě.⁹⁸

Vláda 15. ledna 1923 rozhodla, že veškerá agenda v záležitosti repatriace československých příslušníků a válečných zajatců z Ruska se přikazuje od 1. ledna 1923 do kompetence MSP a zároveň byl 30. červen 1923 prohlášen jako poslední den dokdy je možno povolit repatriaci na účet státu. Zastupitelství v Moskvě žádalo prodloužení repatriace do konce roku 1923, protože mezi zajatci v Rusku byli ještě jednotlivci, kteří pomýšleli na návrat do vlasti a uváděli, že o repatriaci nevěděli. Na základě toho ministr sociální péče Gustav Habrman prodloužil repatriaci z Ruska do 31. prosince 1923.

b) Rakousko

Silný reemigrační proud směřoval do ČSR především z Dolních Rakous, zejména Vídně. Důvodem bylo pronásledování nepřátelským okolím a hmotná bída. Směřovali především na jižní Moravu a do jižních Čech, kde v důsledku přelidnění poklesla cena práce. Československá obec sokolská proto doporučovala, aby kolonizovali severní Čechy, severní Moravu a jihozápadní Slezsko.⁹⁹

Živý zájem o reemigraci projevovali také čeští rolníci v Horním Rakousku, kteří si chtěli zakoupit dvory v Čechách a na Moravě. Nabízeli německým rolníkům v českomoravském pohraničí výměnu usedlostí, ale neúspěšně. Žádný sudetoněmecký rolník však o odchod z ČSR zájem neprojevil.¹⁰⁰

Na jaře 1920 byla založena Hospodářská jednota československého rolnictva v Rakousku, která zpracovala katastr tamního českého rolnictva. K reemigraci se přihlásilo 100 rodin českých rolníků, kteří měli průměrně 30 jiter půdy čili celkem tři tisíce jiter v ceně asi 150 mil. rakouských korun. Podle Jednoty v Rakousku žilo několik tisíc českých sedláků se jměním přes 3 ml. rakouských korun. Žádali přidělit zbytkové statky, od nichž byla většina polí rozparcelována, výměnu statků nebo volný prodej a nákup. České rolnictvo v Rakousku trpělo v cizím prostředí, zvláště české děti. V celém Horním Rakousku nebyl jediný český advokát nebo notář, takže čeští hospodáři byli okrádáni. České zájmy hájily Hospodářská jednota, Agrární strana a Národní výbor pro Horní Rakousy.¹⁰¹

Mnoho českých rolníků v Horním Rakousku pocházelo z Moravy, zejména Kyjovska, Ždánicka, Kloboucka a Židlochovicka. Vlastnili poměrně značný majetek a chtěli reemigrovat do ČSR, zejména na Valticko a Mikulovsko. Nejraději by směnili své statky s německými rolníky na jižní Moravě, ale nenašli žádný ohlas, přestože inzerovali i v sudetoněmeckých novinách.¹⁰²

Podle informací Národní jednoty pro jihozápadní Moravu hrozila českým rolníkům v Horním Rakousku dávka z majetku, která měla činit až 65 %, a dávka z přírůstku, která by postihla prodávajícího ve výši až 35 %.¹⁰³

⁹⁸ NA, f. MŠANO, k. 58, MSP PMR 10. 4. 1923.

⁹⁹ NA, f. PMR, k. 2825, ČOS MV 22. 7. 1919.

¹⁰⁰ NA, f. NRČ, k. 470, NRČs Janu Kluháčkovi ve Stalbachu 1920.

¹⁰¹ Tamtéž, statek Grosshof NRČs 25. 10. 1920.

¹⁰² Tamtéž, ÚV Národní jednoty pro jihozápadní Moravu NRČs 17. 12. 1920.

¹⁰³ Tamtéž, Národní jednota NRČs 17. 1. 1921.

V roce 1921 již bylo přihlášených k reemigraci 150 rolnických rodin, které se chtěly vrátit za každou cenu kvůli ohromné devalvaci rakouské koruny.¹⁰⁴

Národní rada československá (NRČs) např. radila Hospodářské jednotě, aby jednala s velkostatkářem Lemburgem ve Štýru v Horním Rakousku, kterému SPÚ hodlal zabrat několik dvorů v Čechách, zda by nepřijal za úhradu kupní ceny statky Čechoslováků v Rakousku¹⁰⁵

Zakládající člen spolku Komenský ve Vídni Jan Mikuláš si stěžoval u NRČs, že SPÚ nebere na něho žádný zřetel a česká půda „se stále ponechává jen židům a Němcům byrokratům našim úhlavním nepřátelům“.¹⁰⁶

Na dotaz Václava Svobody z Wartbergu u Kremže v Horním Rakousku odpověděla NRČs, že přidělování půdy se oddaluje nutnými technickými přípravami. Např. na Krumlovsku měla přidělovou akci provádět obvodová úřadovna SPÚ v Českých Budějovicích, která ale ještě v polovině roku 1921 nebyla zřízena.¹⁰⁷ Ochotu postoupit českým rolníkům z Horního Rakouska dvory na Krumlovsku, Veselsku a Netolicku projevila správa schwarzenberských statků.¹⁰⁸

Podle Hospodářské jednoty československých zemědělců v Rakousku stovky českých zemědělců v Rakousku s majetkem půl miliardy rakouských korun čekalo na možnost reemigrace do ČSR. Šlo zvláště o zemědělce, kteří žili rozptýleni bez možnosti českého kulturního vyžití a zejména českých škol. Jednota jednala s Jindřichem Clam-Martinicem o možnosti získat část dvorů velkostatku Smečno u Slaného o rozloze 2240 ha, z toho 1250 ha orné půdy. Clam-Martinic byl ochoten směniti tuto půdu za česká hospodářství v Rakousku. Hospodářská jednota preferovala rychlou směnu půdy a neodkladné přesídlení krajanů do Čech. Byla rovněž ochotna převzít část zemědělských dělníků do svých služeb.¹⁰⁹

Generální konzulát ČSR ve Vídni požadoval, aby lhůta pro reemigraci byla prodloužena do poloviny roku 1924, a to vzhledem k hospodářské krizi a velké nezaměstnanosti v Rakousku. Podle generálního konzulátu většina žadatelů o reemigraci byli lidé z řad dělníků a maloživnostníků, kteří podle brněnské smlouvy s Rakouskem měli možnost se vystěhovat do tří let po výměně ratifikačních listin, tj. do 10. března 1924.¹¹⁰

Vládním usnesením z 30. května 1923 bylo rozhodnuto, aby pro dokončení reemigrační a repatriační akce československých státních příslušníků z Německa, Rakouska, Ruska a Ukrajiny, byl stanoven konečný termín 31. prosinec 1923. MSP nedoporučovalo prodloužení reemigračního termínu pro krajanů z Rakouska do 30. června 1924.¹¹¹

c) Německo

Z Německa se vraceli především horníci zaměstnaní ve Vestfálsku, kterých tam pracovalo asi 16 tisíc. Dne 17. dubna 1919 přijel do Podmokel první transport z Německa se 600 osobami, 27. dubna byl hlášen další transport. Bylo potřeba zajistit potraviny, ubytování, zaměstnání a podporu v nezaměstnanosti. Shromažďovací střediska pro reemigranty z Německa byla zřízena v Terezíně (700 osob) a Plané u Mariánských Lázní (600 osob). MSP se obávalo, že příliv reemigrantů z Německa zvýší bytovou nouzi a nezaměstnanost v ČSR.¹¹²

¹⁰⁴Tamtéž, Hospodářská jednota NRČs 10. 2. 1921.

¹⁰⁵Tamtéž, NRČs J. Kluháčkoví 2. 5. 1921.

¹⁰⁶Tamtéž, J. Mikuláš NRČs 7. 3. 1921.

¹⁰⁷Tamtéž, NRČs V. Svobodovi 7. 6. 1921.

¹⁰⁸Tamtéž, Československá agrární strana v Rakousku SPÚ 13. 8. 1921.

¹⁰⁹Tamtéž, Hospodářská jednota čs. zemědělců v Rakousku SPÚ 13. 8. 1921.

¹¹⁰NA, f. MŠANO, k. 58, MSP PMR 23. 5. 1923.

¹¹¹Tamtéž, MSP PMR 30. 11. 1923.

¹¹²NA, f. PMR, k. 2825, MSP PMR 26. 4. 1919.

O půdu v ČSR se přihlásily některé české spolky v obvodu československých konzulátů v Brémách, Saské Kamenici a Vratislavi. Pro kolonizaci přicházely v úvahu hospodářské objekty na jižním Slovensku a jižní Podkarpatské Rusi, které se nacházely daleko od měst.¹¹³ O otázce eventuální reemigrace Čechů ze Slezska se hovořilo v exulantských osadách již na jaře 1919. Téma se vrátilo opět v září 1920 při návštěvě československých diplomatů. Exulanti byli připraveni prodat majetek a odjet, pokud v ČSR obdrží odpovídající příděl půdy a osídlení na jednom místě. O staré vlasti neměli elementární představu, ČSR označovali jako „cisařskou“ a požadovali garanci, že nebudou pronásledováni pro své protestantské náboženství. V lednu 1921 se MZV obrátilo na SPÚ se žádostí o usídlení 60 rodin hornoslezských Čechů z Bedřichova Hradce, Petrovic a Lubína.¹¹⁴ Reemigrace Čechů z pruského Slezska byla také v popředí zájmu Kostnické jednoty.

Na žádost československého konzulátu v Berlíně vláda 7. ledna 1924 prodloužila termín reemigrace československých příslušníků z Německa do vlasti na státní účet do 30 června 1924.¹¹⁵

d) Polsko

Migrační pohyby v Polsku zahrnují i otázku českých uprchlíků z té části Těšínska, která byla zabrána Polskem. Státní úředníci shromáždění 7. dubna 1919 ve Slezské Ostravě protestovali proti zastavení podpor osobám (denně 20 Kč pro svobodné a 30 Kč pro ženaté), kteří na polské části Těšínska zanechali všechn svůj nemovitý i movitý majetek a museli si v ČSR najmout drahé ubytování v hotelích.¹¹⁶

Dne 17. listopadu 1920 požádala NRČs vládu, aby se usnesla zařadit do rozpočtu na rok 1921 dvě rozpočtové položky, a to 200 tisíc Kč na školu a penzionát J. A. Komenského pro děti zahraničních krajanů a 300 tisíc na reemigraci ze Zelova do obce Újezd Komenského. K tomu Kostnická jednota vytvořila zvláštní kolonizační komisi. Ministerstvo financí nemělo námitky proti povolení částky až do výše jeden milion korun na reemigrační akci a 150 tisíc Kč na úhradu nákladů spojených s přípravnými pracemi.¹¹⁷

Protože projekt Újezdu Komenského nepokračoval zdárně ke svému provedení, svolala NRČ komisi pro národní evidenci pozemkovou a kolonizační, která měla projednat další postup reemigrace z Polska.¹¹⁸

Z celkového počtu 840 přihlášených rodin náboženských exulantů z Polska bylo reemigrováno 92 zemědělských a 25 dělnických rodin do pohraničních území, a to na Lovosicko, Litoměřicko, Zábřezsko, Šumpersko, Fulnecko a jižní Slovensko. Rodiny byly opatřeny příslušným živým a mrtvým inventářem. V roce 1922 Kostnická jednota obdržela na podporu reemigrační akce 44 600 Kč, v roce 1923 celkem 187 470 Kč na nákup dobytka, hnojiva a hospodářských strojů, v roce 1924 dohromady 6 964 Kč na zakoupení hospodářských strojů a v roce 1925 dalších 500 tisíc Kč. Zemědělské rodiny složili své zálohy na pozemky. Zájem o reemigraci projevil ještě dalších 159 rodin. Do konce roku 1926 se usídlilo 267 rodin v severních Čechách (Sulejovice, Čížkovice, Sirejovice, Encovany), 270 na severní Moravě (Zábřeh, Vikýřovice a Suchdol nad Odrou) a 109 na Slovensku (Holůbkov).¹¹⁹

¹¹³ NA, f. NRČ, k. 470, vyslanectví Berlín MZV 26. 9. 1920.

¹¹⁴ PAŁYS, P.: *Pomiędzy Polską a Niemcami*. Racibórz: WAW, 2011, s. 68.

¹¹⁵ NA, f. MŠANO, k. 58, PMR MŠANO 9. 1. 1924.

¹¹⁶ NA, f. MŠANO, k. 58, uprchlí úředníci z Těšínska Zemské správě politické v Opavě 18. 4. 1919.

¹¹⁷ Tamtéž, MSP PMR 2. 5. 1923.

¹¹⁸ Tamtéž, NRČs MŠANO 22. 5. 1923.

¹¹⁹ NA, f. NRČ, k. 470, Kostnická jednota NRČs 6. 12. 1926.

Potomci českých exulantů, kteří se usadili na Lovosicku se sešli v květnu 1924 na slavnostním uvítacím shromáždění, na kterém prohlásili svou věnost ČSR a prosili o urychlení návratu dalších přihlášených rodin.¹²⁰

V roce 1922 zaopatřil SPÚ přidělem půdy 30 rodin reemigrantů z Volyně, a to po 10 ha. Po zaknihování přidělů v roce 1929 se někteří kolonisté zbavili nabytého přidělu a s takto získaným kapitálem se chtěli osamostatnit v Kanadě. V roce 1929 odjeli do Kanady manželé Vilém a Marie Pospíšilovi ze Zábřeha, Karel a Anna Munčinští ze Zábřeha a Josef a Amálie Munčinští z Vikýřovic, kde pro ně příbuzní zakoupili farmy.¹²¹

e) Maďarsko

Ministerstvo veřejných prací nebylo schopno umístit slovenské reemigranty z Maďarska, kteří chtěli pracovat ve státních hutích a dolech na Slovensku. Přitom ředitelství státních železáren v Podbrezové zaměstnávalo 22 cizince z Maďarska, Polska, Rumunska, Itálie a Ruska, ředitelství státních železáren v Tisovci devět cizinců z Maďarska, Království SHS a Ruska, ředitelství státních dolů v Rožnavě deset cizinců z Maďarska a Rumunska, ředitelství státních naftových dolů v Gbelech jedenáct cizinců z Maďarska, Rumunska, Rakouska, Polska a Velké Británie, správa státních dolů v Železníku tři cizince z Maďarska, Polska a Ruska. Ministerstvo s plnou mocí pro správu Slovenska nařídilo úřední šetření s cílem vypovězení těchto cizozemců z území ČSR.¹²² O usídlení v českých zemích tito Slováci zájem neměli.

f) Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (SHS)

Evakuací státních úředníků z území bývalého Rakousko-Uherska, kromě Rakouska, byl pověřen námořní odbor MNO, který podle možnosti reemigroval i další zájemce. Meziministerská porada konaná 16. dubna 1920 za účasti zástupců ministerstev veřejných prací, zahraničních věcí, národní obrany, financí, vnitra, sociální péče a železnic rozhodla, aby chudým příslušníkům ČSR byl přiznán nárok na přestěhování na státní útraty z území bývalého Rakousko-Uherska všeobecně a z ostatní ciziny v odůvodněných případech. Stát měl zájem, aby movitosti československých příslušníků byly do vlasti převezeny a bylo jeho povinností umožnit návrat nemajetných, kteří byli z ciziny vypovězeni.¹²³

O reemigraci z Království SHS jevíli zájem banátské Čechy. Na dotaz Františka Tichého z Bele Crkve sdělovala NRČs, že za půdu v ČSR se platí 3 tisíce Kč za hektar, tj. 8 ha 24 tisíc. Kromě toho bylo nutno počítat s náklady na budovy – 70 tis. Kč. Nutný byl také náklad na opatření živého a mrtvého inventáře a potraviny k výživě rodiny do první sklizně.¹²⁴ O možnosti zakoupit v ČSR pozemek se zajímal také P. Prášil z B. Crkve. Dotazoval se, v jakém množství si může jedna rodina pozemek zakoupit, „*neboť zde je více rodin, které by se tam rády odstěhovaly, nejraději na Slovensko*“.¹²⁵

Národní jednota v Olomouci počítala s kolonizací Čechů ze Slavonie. Připravila pro ně dvůr Žichlínek, ale slavonské rolníky raději emigrovali do Ameriky.¹²⁶

¹²⁰ NA, f. PMR, k. 224, exulanti z Lovosic PMR 12. 5. 1924.

¹²¹ Tamtéž, SPÚ PMR 25. 7. 1930.

¹²² NA, f. PMR, k. 209, Ministerstvo s plnou mocí pro správu Slovenska PMR 10. 7. 1922.

¹²³ NA, f. MŠANO, k. 58 MVP PMR 5. 5. 1920.

¹²⁴ NA, f. NRČ, k. 470, NRČ F. Tichému, nedatováno.

¹²⁵ Tamtéž, P. Prášil NRČ 17. 2. 1923.

¹²⁶ Tamtéž, Národní jednota Olomouc NRČ 17. 6. 1923.

g) Itálie

Důležitým bodem pro reemigraci zahraničních Čechů a Slováků byl Terst, kam směřovaly také transporty československého zahraničního vojska. ČSR zamýšlela dopravit do Terstu 60 tisíc vojáků po dvou tisících mužích. Třicet parníků je mělo převézt během jednoho roku. ČSR se zavázala dát k dispozici uhlí a potřebný materiál pro dopravu po železnici.¹²⁷ Ministerstvo železnic ovšem tvrdilo, že smlouva je nevýhodná a že přeprava by měla být vedena také přes Hamburk, neboť by byla levnější a výhodnější.¹²⁸

V Terstu přistávaly transporty sibiřských legionářů, i amerických krajanů. Terstský konzulát požadoval, aby američtí Slováci nebyli instradováni na Slovensko přes Maďarsko, protože maďarské úřady prováděly mezi nimi protičeskoslovenskou agitaci. Ale dle konzulátu v New Yorku agenti firmy Brayda vydávali lístky na parník do Terstu platné i na dráhu Terst – Budapešť za 150 dolarů.¹²⁹

Zastupitelský úřad v Terstu vedl také přípravné jednání o vystěhování československých příslušníků z Rijeky a okolí. V této věci jednal s velitelem italské posádky.¹³⁰

h) USA

Ministerstvo železnic navrhlo, aby za účelem reemigrace amerických Čechů a Slováků byla vytvořena komise ze zástupců ministerstev zahraničních věcí, obchodu, financí, zemědělství, vnitra, železnic, sociální péče a s plnou mocí pro správu Slovenska. jednotlivé lodní transporty měly být vypravovány v počtu 600 osob a v evropských přístavech měly být zřízeny informační kanceláře.¹³¹

Pro regulaci reemigrace z USA a Rakouska na Slovensko zřídilo ministerstvo s plnou mocí pro správu Slovenska komisi, která měla reemigrantům opatřit zaměstnání a zajistit životní podmínky.¹³²

O volné objekty pro americké Čechy se zajímala Realitní, úvěrová a obchodní společnost Atlas, jejíž zástupci v této věci navštívili NRČs a SPÚ.¹³³ SPÚ jim ovšem sdělil, že přidělový zákon neobsahuje žádné ustanovení, které by dovolovalo, aby provádění přidělové akce bylo svěřeno výdělečným společnostem. Tím by se totiž vsunul mezi SPÚ a uchazeče o půdu třetí, a to výdělečný činitel, čímž by byla půda pouze zdražena. Cena půdy byla rozdílná podle produkčních oblastí, např. v oblasti řepařské 8500 Kč za hektar, zatímco v oblasti pastvinářské jen 1500 Kč/ha.¹³⁴

(Zpracováno v rámci projektu GAČR P410/12/0142)

¹²⁷NA, f. PMR, k. 2824, smlouva mezi civilním generálním komisariátem Venezia-Iulia a náčelníkem čs. vojenské mise v Itálii 23. 8. 1919.

¹²⁸Tamtéž, Ministerstvo železnic MZV 20. 9. 1919.

¹²⁹Tamtéž, k. 2825, MZV PMR 12. 6. 1920.

¹³⁰Tamtéž, zastupitelství Terst MZV 25. 10. 1919.

¹³¹NA, f. PMR, k. 2825, Ministerstvo železnic PMR 6. 3. 1920.

¹³²Tamtéž, Ministerstvo s plnou mocí MSP 16. 6. 1920.

¹³³NA, f. NRČ, k. 470, záznam ze 6. 3. 1923.

¹³⁴Tamtéž, SPÚ s. r. o. Atlas 28. 6. 1922.